

КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«РІВНЕНСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ КРАЄЗНАВЧИЙ МУЗЕЙ»
РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

**Рівненського
обласного краєзнавчого
музею**

ВИПУСК XXIII

*Матеріали наукової конференції
«Музейна справа Волині:
проблеми, перспективи, інновації»*

УДК 908 (447)

Відповідальний за випуск: Алла Жижкевич
Упорядники: Ольга Морозова, Віктор Луц

Наукові записки Рівненського обласного краєзнавчого музею.

Зб. наук. праць. Вип. XXIII: Матеріали наукової конференції
«Музейна справа Волині: проблеми, перспективи, інновації».
Рівне: «Волинські обереги», 2025, 224 с. іл., табл.

ISBN 978-617-8624-31-6

У науковому збірнику «Наукові записки Рівненського обласного краєзнавчого музею. Випуск XXIII» представлені матеріали наукової конференції «Музейна справа Волині: проблеми, перспективи, інновації». Оpubліковані нові дослідження з проблем музеєзнавства, комплектування фондів, історичного краєзнавства. Розміщені також матеріали круглого столу «Археологія Волині: спадщина і сучасність (до 110-річчя від дня народження І. К. Свешнікова).

Видання розраховане на докторантів, викладачів, аспірантів, магістрів, істориків, культурологів, релігієзнавців, етнографів, мистецтвознавців, музейних працівників, учителів, краєзнавців, а також молодих дослідників.

Комп'ютерна верстка та дизайн: Віктор Луц, Ольга Морозова

*Відповідальність за достовірність наданої інформації несуть автори.
Редакційна група може не поділять думок і концепцій авторів.*

УДК 908 (447)

ISBN 978-617-8624-31-6

© Рівненський обласний
краєзнавчий музей, 2025

науково-дослідну, експозиційну, фондово-збиральницьку, видавничу, пам'яткоохоронну. В музейному колективі вона сформувалась як чудовий фахівець, дослідник та організатор, стала знаною та шанованою серед колег, науковців, представників усіх національних громад Рівненщини.

Напрацювання В. Данілічевої і надалі будуть цікавими усім тим, хто бажатиме знати минуле рідного краю, імена і справи людей, які тут проживали і залишили помітний слід в українській історії. У своїй роботі Вален-

тина Федорівна відкривала невідомі сторінки воєнної та мультикультурної біографії Рівненщини. Завдячуючи її невтомній та натхненній праці збережена пам'ять, яка надалі допомагатиме вивчати та популяризувати діяльність наших предків. Тож, щиро дякуємо, Валентині Федорівні за довготривалу та плідну працю на музейній ниві. Її добробки є надбанням Музейного фонду України, усіх тих, хто цікавиться історією рідного краю та його мешканців.

**Олександр БУЛИГА, Юзеф НІКОЛЬЧЕНКО,
Людмила ШАХМАТОВА**

МУЗЕЙ ЯК ГОЛОВНИЙ МАЙДАНЧИК ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ. ДО 85-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ВОЛОДИМИРА МАКАРОВИЧА МУШИРОВСЬКОГО

На початку статті автори дозволять собі певне емоційно-особистісне сприйняття питання, адже кожен з них на довгому життєвому і професійному шляху мав велику честь співпрацювати і товаришувати з такою знаковою постаттю в національному музеєзнавстві та краєзнавстві як Володимир Макарович Мушировський.

Юзеф Нікольченко і Володимир Мушировський вперше зустрілися у Рівному в далекому 1965 р., коли разом готувалися до вступу на історичні факультети українських вишів. Особиста дружба і плідна співпраця між ними тривала з 1971 р. у Рівненському обласному краєзнавчому музеї (далі — РОКМ), у колегії Рівненського обласного управління культури, під час взаємодії з кафедрою культурології Маріупольського державного університету в галузі музеєзнавства, краєзнавства, культурології та збереження вітчизняної культурної спадщини і продовжувалась до останніх днів життя Володимира Макаровича.

Людмила Шахматова познайомилась з Володимиром Мушировським у 1976 р., коли прийшла на роботу до РОКМ доглядачем експозиційних залів після невдалої спроби вступу на істфак. Її мета була простою: перевірити на практиці правильність вибору майбутнього фаху. Нове життя захопило: на ту пору музейники освоювали велике надане приміщення, в якому мали збудувати нову експозицію. Це було серйозне випробування як для колективу музею, так і для новачка. Через ці обставини довелося здобувати нові навички, виконувати роботу, яку доручали. Роботи розгорнулись у кількох напрямках — ремонтні, столярні, художньо-оформлювальні. Особливе місце відводилось науковій та збиральницькій роботі. Тривали й музейні експедиції. Матеріали, які привозилися науковцями з діючих та недіючих храмів, мали бути описані й відправлені до фондів. Опис таких предметів музейного значення перетворювався на справжній творчий процес, у якому брав участь натхненний ентузіазмом, дружній колектив відділу історії релігії під керівництвом Володимира Макаровича Мушировського. Рукописи, стародруки, ікони, корогви, церковна атрибутика — все це було для нової

працівниці чимось таємничим та непізнаним, тому мало надзвичайну притягальну силу. Мріяла вона про вступ до вишу та роботу науковця. Мрія Людмили частково здійснилась 1978 р., коли після вступу до університету її було переведено з посади доглядача залів на посаду молодшого наукового співробітника відділу, яким керував Володимир Макарович. Після закінчення історичного факультету Київського державного університету вона працювала старшим науковим співробітником, а з 1998 по 2006 рр. — завідувачкою відділу історії релігії та мистецтва. 1978—1981 рр. спільної роботи у відділі стали для Людмили безцінним досвідом, а спогади про Володимира Макаровича залишаться в пам'яті назавжди.

Олександр Булига після закінчення третього курсу історичного факультету Чернівецького державного університету в 1987 р. розпочав наукову діяльність у РОКМ, де тоді заступником директора з наукової роботи був Володимир Мушировський. Коли Володимир Макарович очолював музей, О. Булига з 2002 до 2005 рр. був заступником директора з наукової роботи, а потім особисто очолив установу і до 2017 р. співпрацював з В. Мушировським на музейній та краєзнавчій ниві Рівненщини, надалі підтримуючи дружні стосунки.

Мушировський Володимир Макарович народився 7 жовтня 1940 р. у с. Судобичі Дубенського району Рівненської області. У 1954 р. закінчив Здобицьку семирічну школу Здолбунівського району, а в 1957 р. Семидубську середню школу Дубенського району. Трудову діяльність розпочав працівником колгоспу. 3 березня 1960 р. до серпня 1961 р. навчався у Рівненському технічному училищі № 4, а з вересня 1961 р. до грудня 1962 р. працював слюсарем Рівненської автоколони 2217. Далі, з грудня 1962 р. до липня 1965 р., проходив строкову військову службу. Після її завершення, з жовтня 1965 р. до листопада 1971 р., працював слюсарем механоскладальних робіт Рівненського заводу високовольтної апаратури. Паралельно з роботою, з 1965 р. до 1971 р., заочно навчався, спочатку на Рівненському загально-науковому факультеті Київського дер-

Рис. 1. З колегами на музейному подвір'ї: Тетяна Радюк, Зоя Заболотна, Володимир Мушировський, Надія Стоколос, Валентина Круль, невідомий. Фото. Поч. 70-х рр. XX ст.

Рис. 2. Володимир Мушировський колегами: невідомий, Тетяна Пономарьова, Анатолій Власкін, Юзеф Нікольченко, Світлана Соколенко, невідомий. Фото. Поч. 70-х рр. XX ст.

Рис. 3. Володимир Мушировський з Аллою Українець. Перші «Музейні гостини». Фото, травень 1992 р.

Рис. 4. Володимир Мушировський з учасниками наукової конференції у РОКМ. Зліва направо: Іван Пашук, Сергій Димченко, Григорій Дем'янчук, Василь Бесараба, Ярослав Сверлюк, Петро Лобас, 1998 р.

жавного університету, далі — у Львівському державному університеті на історичному факультеті, який закінчив у 1971 р. [1].

Після отримання диплому про вищу освіту, з 29 листопада 1971 р. до 19 червня 2017 р., В. Мушировський працював у РОКМ, де з листопада 1971 р. обіймав посади наукового співробітника; з травня 1972 р. — завідувача відділу; з червня 1981 р. — заступника директора з наукової роботи; з серпня 1991 р. — директора; з березня 2005 р. — провідного наукового співробітника; з березня 2015 р. — старшого наукового співробітника.

У 2000—2005 рр. Володимир Макарович за сумісництвом працював викладачем кафедри економіки та менеджменту Рівненського державного гуманітарного університету. Викладаючи навчальні дисципліни музеєзнавчого профілю з позиції великого власного досвіду, практичного музеєзнавства і краєзнавства, він прищеплював майбутнім управлінцям фундаментальні знання та повагу до національної історії і культури, шанобливе ставлення до культурної спадщини українського народу.

За сумлінність і відданість галузі культури Рівненської області, зокрема, музейній справі, В. Мушировський

у 1987 р. був нагороджений медаллю «Ветеран праці». Його активна діяльність та громадянська позиція у сфері вивчення і збереження культурної спадщини в регіоні була відзначена Рівненською обласною організацією Національної спілки краєзнавців України, яка обрала його своїм Почесним членом [1].

Володимир Макарович багато років був членом президії правління Рівненської обласної організації Українського товариства охорони пам'яток історії та культури. За його ініціативи розглядалися і вирішувалися актуальні та доленосні питання розвитку музейної справи, збереження культурної спадщини Рівненщини.

Звернімося до важливого документа у творчій біографії Володимира Макаровича — «Характеристики завідувача відділу історії релігії й атеїзму Мушировського В. М.», підготовленої в РОКМ у 1975 р.: «За час роботи в музеї він виявив себе доброчесним працівником, наполегливо засвоював методику музейної справи. Під керівництвом В. Мушировського очолюваний ним відділ розробив структурний та тематико-експозиційний плани майбутнього Музею історії релігії та атеїзму — відділу Рівненського краєзнавчого музею» [1].

Його відкриття відбулося у травні 1978 р. Він отримав назву Музей наукового атеїзму. Створенню цього, на той час особливого в Україні науково-просвітницького закладу передували великі за обсягом ремонтно-реставраційні роботи, що розпочались 1973 р. Вони були спрямовані на пристосування приміщення Воскресенського собору (1895 р.), розташованого у центрі Рівного під експозицію, фондосховище музею та безпосереднє будівництво експозиції, художнє оформлення якої одночасно здійснювали художники Київського художньо-виробничого комбінату і Рівненських художньо-виробничих майстерень. Безпосереднім і відповідальним керівником цих грандіозних робіт був В. Мушировський. Він блискуче впорався з покладеними на нього обов'язками.

Науковим працівникам РОКМ під керівництвом Володимира Макаровича вдалося не лише створити відповідну до музейного профілю експозицію, але й зберегти храм та його розписи, які сьогодні використовуються за своїм прямим призначенням у відновленому Воскресенському соборі Рівного. В. Мушировський був ініціатором створення та одним з авторів путівника Музею наукового атеїзму — відділу РОКМ, науково-просвітницьких буклетів та методичних видань, що узагальнювали досвід роботи музеїв області [2].

Новостворений музей під керівництвом Володимира Макаровича за короткий час своєї науково-дослідної і науково-просвітницької діяльності здобув визнання не тільки на Рівненщині, а й за її межами, посівши провідне місце серед державних музеїв означеного профілю в Україні. У зв'язку з цим, на його базі у жовтні 1979 р. проходив республіканський семінар-нарада наукових працівників державних музеїв країни, на якій розглядалися питання створення нових музеїв та вдосконалення тогочасних музейних експозицій з історії релігії та атеїзму [3, с. 31]. Учасники семінару-наради мали можливість ознайомитися з діяльністю музею на громадських засадах в невідомому тоді храмі села Копитків Здолбунівського району, який був створений за участю В. Мушировського та наукових співробітників Музею історії релігії та атеїзму. Під час їхнього перебування в цьому сільському музеї його громадській раді був переданий документ, що засвідчував присвоєння закладу почесного звання Народний.

Активну участь у виставковій роботі Володимир Макарович розпочав ще 1972 р. та продовжив у наступні роки, коли створював та обслуговував пересувні тематичні виставки РОКМ «Вагон-музею» та «Авто-музею». Вони обслуговували населення не тільки Рівненщини, а й Волинської, Закарпатської та Львівської областей. За сумлінну і творчу працю Володимира Макаровича було нагороджено Почесною грамотою управління Львівської залізниці.

В. Мушировський підвищував свій фаховий рівень у Всесоюзному інституті підвищення кваліфікації працівників культури в Москві (1983 р.); Києво-Печерському державному історико-культурному заповіднику в Києві (1985 р.); стажувався під час роботи археологічної експедиції РОКМ під керівництвом Ю. Нікольченка, яка досліджувала городища літописних міст Дорогобужа (1972 р.) та Муравиці (1976 р.).

Рис. 5. Володимир Мушировський з членами міжнародної мережі «Віа Регія – культурний шлях Ради Європи». Фото, 2004 р.

Рис. 6. Володимир Мушировський з Олександром Булигою. Фото, 2017 р.

У 1972—1976 рр. В. Мушировський очолював обстежувальні та рятувальні експедиції РОКМ культових приміщень Рівненщини, які на той час не функціонували, з метою виявлення і передачі до фондів музею об'єктів культового живопису та культової атрибутики, що мали історичну, культурну і мистецьку цінність. Науковим консультантом

цих експедицій був відомий вітчизняний мистецтвознавець, доктор мистецтвознавства Павло Миколайович Жолтовський. Завдяки експедиційній роботі до фондів РОКМ надійшли унікальні пам'ятки сакрального мистецтва Західної Волині, які стали окрасою стаціонарної експозиції та тематичних виставок музею. Серед унікальних артефактів, виявлених експедицією під керівництвом В. Мушировського — ікона «Христос Пантократор» XV ст. з церкви Пресвятої Трійці с. Річиця Зарічненського району.

За час роботи на посаді директора РОКМ Володимир Макарович зарекомендував себе талановитим організатором музейної справи і краєзнавства. Під його керівництвом, після здобуття Україною незалежності (1991 р.) у РОКМ відбулася докорінна реекспозиція у залах другого поверху та у залах № 6 та № 8 першого поверху; постійно створювалися пересувні тематичні виставки та виставки відкритих фондів. На вищій щабель у музеї була піднесена науково-збиральницька, науково-фондова, науково-експозиційна та науково-просвітницька робота. 1996 р. було започатковано видання музейних «Наукових записок» і проведення регіональних науково-практичних конференцій із проблем музеєзнавства та краєзнавства Волині.

Велика заслуга та особиста мужність Володимира Макаровича і в тому, що він разом з Рівненським обласним управлінням культури зайняв тверду позицію у край важливих питаннях збереження культурної спадщини українського народу. Це недопущення будівництва у 1987 р. відомчого гаража в охоронній зоні пам'ятки архітектури національного значення «Гімназія» 1839 р. у Рівному (приміщення РОКМ).

За часів керівництва В. Мушировським РОКМ, заклад набув статусу авторитетного методичного центру для заповідників і музеїв Рівненщини. Він особисто надавав методичну і практичну допомогу при створенні музеїв на громадських засадах. За його участю постали громадські музеї у Рівненському музичному училищі та селі Уїздці Млинівського району [1]. 2004 р. під керівництвом Володимира Макаровича був створений музей у середній школі села Білашівка Березнівського району, в якому експонуються речі, передані до його експозиції Президентом України Леонідом Даниловичем Кучмою [4].

Також 2004 р. В. Мушировський представляв РОКМ на міжнародному симпозиумі в Ерфурті (Німеччина), присвяченому історії найдовшого європейського сухопутного шляху Віа Регія, а згодом — став активним учасником мережі «Віа Регія — культурний шлях Ради Європи» [5].

Власні наукові розробки Володимир Макарович спрямував в річище дослідження біографій колег-музейників, з якими він активно та плідно працював на ниві розбудови музейної справи. Свідченням цього є його статті у збірнику «Наукові записки Рівненського обласного краєзнавчого музею» та в інших спеціальних музейних і краєзнавчих виданнях. У власних наукових студіях з музеєзнавства і краєзнавства Володимир Макарович прискількиво та всебічно аналізував сторінки історії музею, в якому працював з 1971 до 2017 р.; музейні колекції окремі пам'ятки природи, історії та культурної спадщини Рівненщини; організацію і проведення спеціальних наукових музейних експедицій;

досліджував працю діячів історії і культури краю [6; 7; 8; 9; 10; 11; 12; 13; 14; 15; 16; 17; 18; 19; 20].

Після завершення роботи на посаді директора (2005 р.) В. Мушировський продовжував працювати в РОКМ на різних посадах. Він сумлінно виконав місію консультанта та автора окремих нарисів у бібліографічному збірнику Рівненської обласної універсальної бібліотеки, що був присвячений персоналіям фахівців музейної справи Рівненщини, зокрема: Сидоренку Василю Яковичу, Мандрику Василю Яковичу, Селедцю Володимиру Денисовичу, Мічуді Володимиру Дмитровичу, Нікольченку Юзефу Мойсейовичу. У збірнику вміщено нарис і про музейну звитягу Володимира Макаровича [21, с. 92—93].

Вагомим та довготривалим здобутком В. Мушировського та очолюваного ним колективу стало започаткування у РОКМ музейного заходу, який вже протягом не одного десятиліття є головною культурною подією Рівного. У 1992 р. управління культури Рівненської обласної державної адміністрації підтримало ініціативу рівненських музейників щодо проведення на його території, з нагоди Міжнародного дня музеїв фольклорно-етнографічного свята «Музейні гостини», яке з того часу з великим успіхом, щорічно у травні, відбувається в обласному центрі. Цей захід став яскравим і грандіозним дійством, в якому беруть участь творчі аматорські колективи та майстри народної творчості Рівненщини. Фонди РОКМ, за більше як тридцять років проведення «Музейних гостин» поповнилися сотнями унікальних мистецьких предметів, авторами яких є учасники свята весни та творчості різних років. Під час проведення цього дійства на музейній та прилеглий території, зокрема центральних алеях парку «Лебединка» проходить ярмарок народних майстрів, виступи музичних та танцювальних колективів, окремих виконавців. Тут відбуваються майстер-класи з багатьох жанрів народної творчості [22].

Оприлюднимо цікаве спостереження авторів статті: практично за всі роки існуванняу день проведення свята на відкритому музейному просторі майже ніколи не було довготривалих опадів! Винятком став 2025 р.: «Музейні гостини», вперше проходили повністю під «акомпанемент» теплої травневої дощу, який також частково супроводжував перший подібний захід 1992 р. [23]. Напевне, у такий спосіб небо ніби прощалося з Володимиром Макаровичем, бо ж за часів його директорства народилось і стало традиційним це яскраве свято... Людина, яка відкривала 17 травня 1992 р. перші «Музейні гостини» відійшла у вічність 5 лютого 2025 р., у рік свого 85-ліття.

Звістка про передчасний відхід у засвіти В. Мушировського схвилювала не тільки музейників Рівненщини, а й культурну та освітянську громадськість краю. На цю сумну подію активно відгукнулися засоби масової інформації області, зокрема рівненська газета «ОГО», реагуючи на допис нашої колеги Г. Данильчук, повідомляла: «Володимир Макарович присвятив своє життя збереженню історичної пам'яті рідного краю. Його професіоналізм, ентузіазм та любов до своєї справи зробили його визнаною постаттю в культурному житті регіону. Завдяки своїм знанням та досвіду він став невід'ємною частиною Рівненського

обласного краєзнавчого музею. За роки роботи В. Мушировський зробив вагомий внесок у розвиток музею. Завдяки його зусиллям музей став одним з найкращих в області, зібравши унікальні експонати та організовуючи цікаві виставки. Володимир Макарович був не просто директором музею, а й мудрим наставником для молодих фахівців. Його доброта, гумор і оптимізм запам'ятовуються назавжди» [24].

Особистість високої культури, глибоких знань і щирої душі та надійний друг — таким пам'ятатимуть В. Мушировського усі, хто мав нагоду працювати поруч, дружив з ним, або навчався у нього, був глядачем та слухачем його екскурсій та лекцій. Йому довелося жити на зламі епох. У 1991 р., напередодні здобуття Україною незалежності він — досвідчений музейник очолив та протягом чотир-

надцяти років керував головним музейним закладом Рівненської області. Саме тоді, під його керівництвом проводилися наукові дослідження нових тем, фондова колекція комплектувалася матеріалами про національні-визвольні змагання жителів краю у ХХ ст. а також матеріалами, що не могли надійти до музею у радянські часи, відбулася значна трансформація експозиції Рівненського обласного краєзнавчого музею, створювалися різноманітні виставкові проєкти, проводилися оригінальні культурні заходи. Кажуть, що людину згадують тоді, коли втрачають. Це не так. Нам усім пощастило зустрітися, спілкуватися, працювати і дружити з такою видатною, талановитою постаттю в українському суспільстві, як Володимир Макарович Мушировський, спілкування з яким було подарунком долі. І саме це не забудеться ніколи...

Джерела та література:

1. Особова Справа В. Мушировського. Рівненський обласний краєзнавчий музей.
2. Мушировський В. М., Стоколос Н. Г. Музей наукового атеїзму в Рівно. Путівник. Львів: Каменяр, 1985. 62 с.
3. Шахматова Л. Музейний літопис (директорат та завідувачі фондами в 1944—1985 рр.). Наукові записки Рівненського обласного краєзнавчого музею. Рівне: Волинські обереги, 2006. Вип. 4. С. 29—32.
4. На честь экс-президента України на Рівненщині створили музей. URL: <https://krapka.rv.ua/2017/06/06/na-chest-eks-prezydenta-ukrayiny-na-rivnenshyni-stvoryly-muzej-foto>
5. Булига О. Європейську культуру «транспортуватимемо» через Рівне. *Нова Волинь* [Рівне]. 2004. 7 жовтня. С. 7.
6. Мушировський В. Сторінки історії музею. *Наукові записки*. Рівне, 1996. Вип. 1. С. 7—11.
7. Мушировський В. Видатні та культурні діячі краю в дослідженнях Рівненського обласного краєзнавчого музею. *Діячі науки і мистецтва рідного краю у розвитку української національної культури*. Рівне, 1998. С. 62—65.
8. Мушировський В. Раритети музею. *Наукові записки Рівненського обласного краєзнавчого музею*. Рівне, 2005. Вип. 2. С. 44—47.
9. Мушировський В. Зброя музейного арсеналу. *Наукові записки Рівненського обласного краєзнавчого музею*. Рівне, 2006. Вип. IV. С. 58—69.
10. Мушировський В., Марчук І. Колекція зброї Рівненського обласного краєзнавчого музею. *Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету*. Рівне: РДГУ, 2008. Вип. 12. С. 287—295.
11. Мушировський В. Гурій Бухало — науковець, дослідник, ветеран Рівненського обласного краєзнавчого музею. *Наукові записки Рівненського обласного краєзнавчого музею*. Рівне, 2008. Вип. 6. С. 152—156.
12. Савчук П., Мушировський В. Музей і людина. Присвячується Володимиру Селедцю — завідувачу Дубенського краєзнавчого музею. *Наукові записки Рівненського обласного краєзнавчого музею*. Рівне: О. Зень, 2008. Вип. 6. С. 160—163.
13. Мушировський В. Справа всього життя (до роковин з дня смерті художника Мічуди В. Д.). *Наукові записки Рівненського обласного краєзнавчого музею*. Рівне, 2009. Вип. 7. С. 92—95.
14. Мушировський В. Ветерани війни — ветерани музею. *Наукові записки Рівненського обласного краєзнавчого музею*. Рівне, 2010. Вип. 8. С. 217—223.
15. Мушировський В. Хранитель слави козацької. *Наукові записки Рівненського обласного краєзнавчого музею*. Рівне, 2011. Вип. 9. С. 183—189.
16. Мушировський В. Музейники за покликанням. *Наукові записки Рівненського обласного краєзнавчого музею*. Рівне, 2012. Вип. 10. С. 22—28.
17. Мушировський В. Дослідник, музеєзнавець, експозиційник (до ювілею Пономарьової Т. О. — завідувача сектору давньої історії Рівненського обласного краєзнавчого музею). *Наукові записки Рівненського обласного краєзнавчого музею*. Рівне, 2013. Вип. 11. С. 114—117.
18. Мушировський В. Будівничий музеїв краю (до 100-річчя від дня народження Василя Яковича Сидоренка — директора Рівненського краєзнавчого музею 1971—1984 рр.). *Наукові записки Рівненського обласного краєзнавчого музею*. Рівне, 2014. Вип. XII. Ч. 2. С. 74—78.
19. Мушировський В. Станіслав Людкевич: Трагічна подорож в озеро. *Наукові записки Рівненського обласного краєзнавчого музею*. Рівне, 2015. Вип. XIII. Ч. 2. С. 72—74.
20. Мушировський В. Обстежувальні та рятувальні експедиції Рівненського краєзнавчого музею (пам'яті П. М. Жолтовського присвячується (до 30-річчя від дня смерті вченого)). *Наукові записки Рівненського обласного краєзнавчого музею*. Рівне, 2016. Вип. XIV. С. 22—27.
21. Музейні фахівці Рівненщини. Серія «Дослідники Рівненського краю»: бібліогр. покач. / Рівн. обл. універс. наук. б-ка. Рівне: В. А. Лапсюк, 2014. 184 с.
22. Музейні гостини. URL: <https://museum.rv.gov.ua/muzejni-gostyny>
23. Ракс О. В той день погода теж була мінлива: як у Рівному відбули перші «Музейні гостини» на початку 90-тих (ФОТО). URL: <https://rivnepost.rv.ua/news/v-toy-den-pohoda-tezh-bula-minliva-yak-u-rivnomu-vidbuli-pershi-muzejni-hostini-na-pochatku-90tikh-foto>
24. Помер Володимир Мушировський — багаторічний директор Рівненського краєзнавчого музею. URL: <https://ogo.ua/articles/view/2025-02-08/149202.html> 08.02.2025